

Nr 501.

Av herr **Herlitz**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kommunallag m. m.*

Arkivvården är en utomordentligt viktig del av omvårdnaden om vårt kulturarv. Den är av grundläggande betydelse för nästan all historisk forskning, både den som nu bedrives och den som framdeles skall ägnas åt vår tids liv och dess verk. För det praktiska arbetet i allmän tjänst är det vidare utan en god arkivvård omöjligt att, i stort eller smått, vinna en säker grundval i gångna tiders erfarenheter och arbete. För rättslivet äro de dokument, som arkiven innehålla, ofta av avgörande betydelse såsom klarläggande enskildas rätt och det allmännas.

Till detta kulturarv höra såsom en oersättlig beståndsdel de kommunala arkiven. Det är till stor del endast genom dem som kunskapen om lokala angelägenheter och enskilda människors förhållanden bevaras till eftervärlden. Att denna kunskapskälla är av allmän betydelse blev också 1937 klarlagt, då i tryckfrihetsförordningen fastslogs, att de kommunala organens handlingar, lika väl som de statligas, i princip skola, såsom "allmänna handlingar", stå till förfogande för en och var som önskar taga del av dem. Men det är för fullföljande av tryckfrihetsförordningens syfte icke nog, att de handlingar, som finnas, bliva tillhandahållna. Det är lika angeläget att vaka över att handlingarna verkligen bliva bevarade.

Det är erkänt att ännu mycket brister i den kommunala arkivvården. Ingenting är naturligare, då man besinnar, huruledes facklig kunskap och erfarenhet i många hänseenden utgör en ofrånkomlig förutsättning för en rationell arkivvård. Det må vara tillåtet att med kommunallagskommittén hoppas på att insikten om arkivvårdens betydelse småningom skall växa. Men man måste hysa oro vid tanken på vad som kan gå till spillo, innan en sådan insikt verkligen blir allmän inom kommunerna.

I propositionen framläggas vissa förslag åsyftande att i någon mån bota vad som brister. På sätt framgår bl. a. av en vid denna motion fogad, från sakkunnigt håll uppgjord PM, kan emellertid vad sålunda föreslås icke vara tillfyllestgörande.

Det är i tre hänseenden som åtgärder, utöver vad i propositionen föreslås, framstå såsom angelägna.

För det första (jfr bil. p. I) borde det bringas till tydligare uttryck, att den vårdnadsplikt, som lagen stadgar, icke, såsom man lätteligen kan

föranledas att tro, allenast avser sådana handlingar med vilka den ansvarige har att för fullgörande av sitt uppdrag taga befattning. Reglerna böra så utformas att det av dem klart framgår, att vad som över huvud finnes av kommunen tillhöriga äldre och yngre handlingar omfattas av en i lagen stadgad vårdnadsplikt. Särskilt vid skifte på ordförandeposterna är det av betydelse, att vad som sålunda bör gälla — och väl även enligt förslaget är avsett att gälla — genom tydliga lagbud göres klart för vederbörande. Eljest lära vid överlämnande av protokoll och handlingar lätt nog förklarliga och ödesdigra förbiseenden kunna inträffa. På sätt ifrågasatts i bilagan, skulle tankarna enklast ledas i rätt riktning genom att lagtexten uttryckligen angåve "arkiven" som föremål för vårdnadsplikten. Det borde också mera tydligt än som skett i lagtexten kunna angivas att lagstadgad vårdnadsplikt även avser upphävda organs arkiv. I lagförslaget finnes intet stadgat om skyldighet att överlämna dem, vare sig till kommuns styrelse eller annan, för fortsatt vård.

För det andra (jfr bil. p. II) synes det angeläget, att tillgången till de kommunala arkivalierna i möjligaste mån underlättas. En enkel åtgärd i detta syfte vore att föreskriva att förteckningar, i mer eller mindre utförlig form, tid efter annan skulle insändas till landsarkiven. I överensstämmelse med vad som skedde vid kommunsammanslagningen 1949 synes en sådan föreskrift kunna meddelas av Kungl. Maj:t; av värde vore emellertid, om betydelsen därav kunde från riksdagshåll understrykas.

För det tredje går tanken till vad riksarkivet redan 1947 föreslagit beträffande viss vägledande verksamhet från arkivmyndigheternas sida: riksarkivet hemställde om föreskrifter rörande arkivens vård och förtecknande samt gallring av arkivalier ävensom anordnande av statlig inspektion. Då sådana åtgärder föreslagits, ha de mött motstånd såsom innefattande inskränkningar i den kommunala självstyrelsen. Man måste emellertid mot omsorgen om denna väga den synnerliga betydelsen av att den särskilda art av sakkunskap och den erfarenhet om arkivvårdens mångahanda, delvis ganska vanskliga problem, som den statliga arkivförvaltningen besitter, på ett ändamålsenligt sätt kommer den kommunala förvaltningen till godo. Frågan bör icke bedömas med utgångspunkt i teoretiska principer om kommunernas självbestämmanderätt (jfr kommunallagskommitténs betänkande s. 258) utan såsom en rent praktisk angelägenhet. Här kan icke vågas något uttalande om huru det angivna behovet lämpligen kan tillgodoses; olika uppslag härutinnan ha sett dagen. I anledning av ett uttalande i propositionen (s. 157) må endast uttalas, att syftet utan tvivel bör kunna nås utan en för kommunerna betungande detaljreglering. Uppenbart är, att inspektion av kommunala arkiv icke behöver taga sig sådana former som kommunallagskommit-

tén förutsätter (s. 253). Hithörande spörsmål kunna uppenbarligen i brist på utredning icke finna sin lösning i nu förevarande sammanhang; i propositionen bebådas ock, att de delvis skola beaktas vid prövningen av ett föreliggande förslag om gallringsbestämmelser. Av värde vore, om det från riksdagens sida kunde komma till uttryck att den finner spörsmålen förtjänta av synnerlig uppmärksamhet.

Aberopande av vad ovan anförts får jag hemställa,
att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 210
ville beakta vad i motionen anförts.

Stockholm den 19 oktober 1953.

Nils Herlitz.

Bilaga.

PM

I.

Det är givetvis av stor vikt att, då ny lag skall stiftas, språket anpassas efter de gångbara språkbegreppen. Det finns i det föreliggande förslaget ett område, där en korrigerings bör ske. Det är stadgandena om de kommunala arkiven och deras vård. Begreppet arkiv har numera blivit var mans egendom. Det talas icke enbart om ämbetsverkens arkiv eller de stora forskningsarkiven. Privata företag, industrier och banker ha fått ögonen upp för sina arkiv och anställa för deras vård särskilda arkivarier. Så gott som varje affärsman har sitt lilla arkiv och är stolt däröver, och snart sagt var och en, som är anförtrödd offentliga uppdrag, samlar gärna sitt eget arkiv. I pressen finner man, att det talas om privata personers "brevarkiv". Det heter icke längre brevsamling. Kontorsindustrien arbetar på olika sätt för affärs- och företagsarkiv, och man kan knappast slå upp en större daglig tidning utan att se hur det annonseras för skilda sätt att registrera och förvara arkiv. Den fotografiska industrien arbetar för inrättande av filmarkiv. De värdefullaste handlingarna skola fotograferas för att ur säkerhetssynpunkt förvaras som filmer i s. k. filmarkiv. Varje socken har sitt kyrkoarkiv, och icke så sällan har man även i små kommuner en särskild arkivlokal, inredd för kommunalarkivet. Man behöver icke gå till de stora städerna för att finna betydande kommunala arkiv och därmed också stora arkivproblem. Det finns många av lands-

ortens tätorter, som ha arkiv av respektingivande omfattning. Landskommunernas förbund tillhandahåller förpackningsmaterial för de kommunala arkiven, och såväl denna institution som privata företag gå till handa med blanketter för förtecknande av de kommunala arkiven. Och i samband med kommunsammanslagningen har Kungl. Maj:t den 29 december 1949 utfärdat en kungörelse angående överlämnande av kommunala arkivalier till nybildade borgerliga kommuner. Begreppet arkiv är sålunda numera även på kommunallivets område fast inrotat.

I lagförslaget söker man förgäves efter benämningen arkiv. Det har icke vunnit burskap där. Det talas i stället om protokoll och handlingar. Det heter t. ex. i 26 §, att fullmäktiges protokoll och övriga handlingar skola av ordföranden eller på hans ansvar vårdas och förtecknas och i 30 § e), att det tillkommer kommunens styrelse att vårda och förteckna fullmäktiges och nämnders protokoll och övriga handlingar, i den mån de för sådant ändamål överlämnats till styrelsen.

Orden protokoll och handlingar leda närmast tanken till de protokoll och handlingar, som ständigt bildas under den kommunala verksamheten. "Protokoll och handlingar" låter icke gärna utan vidare anpassa sig till förhållanden, där man redan har stora arkiv ställda under kommunalkamrerars eller annan tjänstemans uppsikt. Icke heller föra orden tanken till det äldre beståndet av handlingar, och man måste gripa till tolkningar, som kanske icke ligga till hands för en och var, för att förstå, att lagen därmed åsyftar även handlingar, som tillkommit för kanske bortåt 100 år sedan eller så.

Bestämmelserna i lagen böra därför på något sätt suppleras med ordet *arkiv*, så att det utan tolkningssvårigheter står klart, att skyldighet föreligger att även vårda det äldre beståndet av handlingar. Det bör också besinnas, att det i ett land som vårt med gammal kommunal självstyrelse finnes handlingar äldre än 1862, vilka kunna vara av stor betydelse för forskningen, och att det är en trängande uppgift att även få dessa under vård.

II.

Enligt §§ 26, 30, 40, 45 och 47 finns förteckningsskyldighet för kommunala arkivalier. Då kommitterade icke tagit upp riksarkivets förslag, föreslår riksarkivet i sin skrivelse den 28 oktober 1952, varvid det svarade på nådiga remissen angående förslaget, att vissa åtgärder skulle vidtagas för att skaffa lands- och länsarkiven ett exemplar av den förteckning över de kommunala arkivalierna, som skulle upprättas i varje kommun. Då arkivförteckningar numera merendels skrivas i maskin, vore det

endast att taga en extra kopia av förteckningen och insända denna till arkivet. Därmed skulle vinnas, att forskaren, som i landsarkivet många gånger har de äldre sockenprotokollen, enär den kyrkliga och borgerliga kommunens protokoll ofta äro sammanbundna, redan i landsarkivet skulle kunna se, vilka arkivalier han i fortsättningen av sina forskningar har att tillgå ute i kommunerna.

Det finns exempel på att Kungl. Maj:t föreskrivit kommunerna liknande åtgärder tidigare. Då staten övertog väghållningen på landet stadgades den 30 augusti 1943 (nr 685) rörande arkiven bl. a., att ett exemplar av de leveransreversal, som upprättades, skulle insändas till riksarkivet, under vilken myndighet vägförvaltningen i arkivhänseende sorterar. Då vid kommunsammanslagningen Kungl. Maj:t den 29 december 1949 (nr 719) utfärdade bestämmelser om överlämnande av kommunala arkivalier till nybildade borgerliga kommuner, stadgades det däri, att ett leveransreversal av viss beskaffenhet upprättades i tre exemplar. Ett av dessa exemplar skulle av den nybildade kommunen insändas till vederbörande lands- eller länsarkiv.

Vad riksarkivet sålunda föreslår om överlämnande av kopior av de kommunala arkivförteckningarna innebär icke något nytt intrång på de kommunala rättigheterna, utan utgör något, som redan tidigare tillämpats. I kungl. propositionen den 8 april 1953 (nr 210) säger departementschefen s. 158: "Vad angår riksarkivets förslag om skyldighet att överlämna kopia av upprättad arkivförteckning till vederbörande lands- eller länsarkiv torde detta lämpligen böra prövas i samband med arkivgallringssakkunnigas förut berörda förslag."
